

РАДНИ ЧОВЕК И ГРАБАНИН КАО НОСИОЦИ ДРУШТВЕНЕ САМОЗАШТИТЕ

I.

1. Устав СФРЈ је у Основним начелима на општи начин утврдио функцију, карактер и улогу друштвене самозаштите у нашем друштвено-политичком систему. У Глави IV Основних начела, ст. 9. стоји: „Друштвена самозаштита, као функција самоуправног друштва, остварује се активностима радних људи, грађана, организација удруженог рада и других самоуправних организација и заједница, друштвено-политичких заједница, ради заштите уставног уређења, самоуправних права радних људи и других права и слобода човека и грађанина, ради заштите друштвене имовине, обезбеђивања личне и имовинске сигурности радних људи и грађана и ради слободног друштвеног развоја”. Међутим, у ставу 2. исте главе Основних начела, алинеја 8. и 9. изражава се такође иста мисао, али на конкретнији начин. Наиме, утврђујући циљ: изградњу друштва као слободне заједнице произвођача, каже се да радници и сви радни људи развијају социјалистичку самоуправну демократију као посебан облик диктатуре пролетаријата што они и обезбеђују: „отваривањем контроле радника и других радних људи и друштвене контроле уопште над радом носилаца самоуправних, јавних и других друштвених функција и самоуправних организацијама и заједницама и у друштвено-политичким заједницама” (ал. 8), такође и „остваривањем и заштитом уставности и законитости”. (ал. 9).

Ова уставна начела јасно дефинишу положај човека у сфери функције друштвене самозаштите у нашем систему. Но чини се да треба истаћи и начело које је изражено у Одељку II, ст. 2. алинеја 9. где се одређује шта чини неприкосновену основу положаја и улоге човека у нашем систему, а то је, између осталог: „једнакост права, дужности и одговорности људи, у складу са уставношћу и законитошћу”. Сва ова начела чине једну целину и служе не само за разумевање и тумачење карактера друштвене самозаштите, већ дају широку могућност и права радним људима и грађанима да непосредно учествују у остваривању ове друштвене функције.

Међутим, овако широко схваћена концепција друштвене самозаштите није апсолутно нова идеја. Она је нова као уставно утврђена функција која захтева и обавезује на одређено понашање „свих и свакога” и која намеће одговорности. Али виртуелно, концепција друштвене самозаштите као друштвене функције и као дужности чији је основни носилац човек, има корена још из народноослободилачке борбе, јер је била компонента револуционарне праксе КПЈ. Присуство ове идеје у народноослободилачком покрету Југославије произишло је из општенародног социјалног карактера покрета, из уверења да је најбоља форма заштите и безбедности тековина револуције ако оне буду препуштене онима који су непосредни учесници у остваривању тих тековина.

Суштина те концепције изражавала се у идеји да сви политички фактори — од човека — појединца преко организација и институција — са најширим поверењем народа, преузму на себе одговорност самозаштите. Начин да се максимално обезбеде интереси за које се борило био је свакако у реализовању могућности да појединац у заједници и са заједницом преузме на себе обезбеђење својих и заједничких интереса. Таква концепција дала је позитивне резултате. У потпуности је одговорила задацима у време свог остваривања, а једна од последица тога јесте претварање ове идеје у уставну функцију друштва.

2. Подруштљавање функције друштвене самозаштите и безбедности произлази из саме природе самоуправног система, који је свеобухватан и као систем и као начин живота. Ово подруштљавање је законита потреба даљег развоја система у целини. Она је диктирана неопходношћу да се и даље креће смеровима самоуправног развоја, који је утврђен Уставом, ради обезбеђења веће сигурности и заштите целокупног друштва на принципима друштвене самозаштите, а и даљег слободног развоја целокупног система на свим секторима друштвеног живота. Досадашње искуство је показало да је најцелисходније, да се у борби против непријатељског деловања, самозаштита и безбедност друштва морају развијати и ослонити на „самоуправљачко друштвено биће целокупне социјалистичке заједнице, јер то одговара карактеру самог система”.

У Уставу СФРЈ и уставима република и покрајина утврђене су друштвене и политичке основе, предмет и садржај друштвене самозаштите а исто тако и права и одговорности свих субјеката друштва за њено остваривање.

Али пракса показује различито схватање суштине ове функције, као и предмета и садржаја и улоге појединих субјеката у организацијама и заједницама. Наиме, највећим делом се изразио практицизам и покушај свођења друштвене самозаштите и безбедности на техничко и организационо питање, што је, свакако, одраз неразумевања суштине ствари, а последица је и неразвијених самоуправних односа у одговарајућим срединама.

Самоуправна друштвена самозаштита функција је удружених произвођача и грађана, са најширим друштвеним садржајем, у којој има места за све њене носиоце, и за оне који су то формално и институционално утврђени и који врше заштиту свих основних друштвених вредности

и добара. Идеја друштвене самозаштите не трпи затварање у институционалне оквири и Устав је таквом и не замишља. Институционално утврђени субјекти у функцији самозаштите су једни од носилаца те функције, али је основни носилац удружени радни човек и грађанин, путем форми које у највећем степену целисходности одговарају датој средини.

Друштвена самозаштита је у теоријском и практичном смислу историјски чин, то је процес у општем току самоуправног развоја друштва. Али он се не може стихијно и сам по себи развијати само зато што је Устав предвидео одредбу о самозаштити и тако овом процесу дао идејну и уставноправну (формалну) основу за развој. Револуционарну снагу и карактер оваквом процесу могу дати једино револуционарне снаге које се боре за развитак и проширење самоуправних односа, а у нашој земљи то је, пре свега, СКЈ.

3. Развојем друштвене самозаштите као непосредне функције самоуправно организованог друштва врши се даља и дубља трансформација државе и њених функција. Самоуправно организовани грађани јачају свој равноправни и доминирајући положај. Тиме је друштвена самозаштита добила и свој основ и смисао који се огледа у све јачој активној улози свих друштвених чинилаца, од појединаца до организација и институција, у одговорности за заштиту уставног поретка, самоуправних и других уставом утврђених права, самоуправног начина живота уопште.

Изграђена као функција која чини саставни део самоуправног начина живота друштвена самозаштита је најсигурнији бедем против бирократске самовоље, али и либералистичке субјективности.

Друштвена самозаштита је од доношења новог Устава 1974. године постала редовна функција нашег система (друго је питање њеног практичног остваривања), стога организовање самозаштите јесте одговорност самоуправних органа и делегатских скупштина као носилаца власти радних људи и радничке класе. Стога послови друштвене самозаштите престају бити искључиво право специјализованих државних и друштвених органа као што су судови, јавна тужилаштва, органи унутрашњих послова, Служба друштвеног књиговодства и друге сличне институције. Ови органи су само стручни део друштвене самозаштите о којој се они, у оквиру законом утврђених права, старају и у оквиру које делују са свим другим носиоцима друштвене самозаштите.

Осим државних органа, већ данас значајно место у друштвеној самозаштити имају, према уставној концепцији, а у будућности то треба да буде још више изражено, различите службе унутрашње контроле и непосредног физичког противпожарног и другог осигурања у основним организацијама удруженог рада и другим самоуправним организацијама и заједницама. Посебну улогу имају нови органи као што су самоуправна радничка контрола, друштвени правобранилац самоуправљања и судови удруженог рада, који се сви јављају као непосредни заштитници самоуправних права радних људи и грађана, основних организација удруженог рада и других самоуправних субјеката.

II.

Неопходно је ближе указати на неке облике друштвене самозаштите путем којих се највише изражава идеја о радном човеку као непосредном носиоцу ове функције.

- 1) Самозаштита у организацијама удруженог рада и другим самоуправним заједницама.
- 2) Самоуправна радничка контрола.

Самоуправна радничка контрола је полазна основа за један од основних облика за остваривање и усмеравање друштвене самозаштите у свакој организацији удруженог рада. Самоуправна радничка контрола је у исто време и општи и јединствени назив за различите могуће конкретне видове самозаштите у организацијама удруженог рада.

Друштвена самозаштита, како је Устав схвата, не своди се само на неке или поједине формално организоване органе контроле у организацијама удруженог рада и другим заједницама, већ пре на то да се створи активан однос свих чинилаца у области самозаштите, а и да се створе услови да радни људи одговорно извршавају своја права и обавезе у области самозаштите. Стога се може тврдити да је самоуправна радничка контрола у свим својим видовима у систему друштвене самозаштите и да је њен саставни део, али у систему самозаштите она има посебно место и значај. Овде постоји још једна компонента од ширег друштвеног и историјског значаја. Изградњом, јачањем и развојем самоуправне радничке контроле стварају се услови да радничка класа одигра своју историјску улогу у развоју друштва, вршећи поред осталих функција и функцију надзора и контроле. Дакле, са шире, историјске тачке посматрано, ову функцију успешно и потпуно може да врши једино радничка класа.

Функцију самоуправне радничке контроле врше сви радни људи у организацијама удруженог рада односно заједницама, самоуправни органи (раднички савет, управни одбори и др.), као и посебни органи самоуправне радничке контроле.

Данас се већ често срећу схватања да је вршење функције самоуправне радничке контроле ствар посебног или посебних органа. Оваква схватања која у суштини не одговарају идеји коју Устав има о систему друштвене самозаштите, у ствари сувише уско третирају проблем самозаштите, а последице тога су и друштвеног карактера, или би могле бити ако се у тој форми остваре. Наиме, реалне последице оваквог схватања су у сужавању могућности радника да врше једну уставну функцију.

Колико је познато у многим организацијама удруженог рада, у највећем броју њих, изабрани су посебни органи радничке контроле и у њиховом функционисању испојили су се неки недостаци који указују да још увек има нејасноћа у њиховом раду, неразумевања њихове улоге, а негде су се испојили и извесни специфични отпори. Специфичност ових отпора је у томе што се не стварају повољни услови за њихово Уставно функционисање. Често тешкоће у раду органа самоуправне радничке контроле настају стога што ови органи не располажу потребним подацима без чега се не може ни замислити њихова улога и успешан рад. С друге стране,

ови органи још имају изграђен метод сопственог рада, па се као један од многих недостатака у њиховом раду опажа да су доста анонимни, да је њихов рад непознат ширем кругу и јавности организације удруженог рада. Недовољно се настоји да се радни људи информисају о њиховом раду и да то постане уобичајени метод рада органа самоуправне радничке контроле. Утисак је да критике које се упућују службама самоуправне радничке контроле да раде све и свашта нису оправдане, јер је боље да им се сада на почетку укаже потребна помоћ да изграде свој метод рада.

Рад самоуправне радничке контроле треба да буде многострук јер то произлази из њеног карактера. На првом месту треба да се бави проучавањем и предлагањем побољшања нормативно регулисаних самоуправних односа у организацијама удруженог рада, како би се измениле евентуалне уставне и незаконите одредбе. Рад ових органа треба да буде оријентисан и на провођење у живот општих самоуправних аката организација удруженог рада. Смисао ове активности треба да буде помоћ да се норме остварују доследно уставном схватању. Исто тако је важно да органи радничке контроле прате спровођење у живот свих оних општих аката који утврђују процесе рада у организацијама удруженог рада, који одређују наменско коришћење средстава, функционисање информисања и разна друга питања. То су надлежности које се све Законом о основама друштвене самозаштите предвиђају, послови у оквиру којих ће деловати и органи самоуправне радничке контроле. Али се могу надлежности ових органа препустити и друга питања, ако се нађе да је то целисходно.

С друге стране, самоуправна радничка контрола треба да сарађује и са органима државног и друштвеног надзора и контроле да их по потреби обавештава о појединим појавама у вези са коришћењем самоуправних права радних људи, са злоупотребама, оштећењем друштвене својине и слично. Исто тако самоуправна радничка контрола има права, и потребе, да од појединих органа тражи помоћ, па су сходно томе органи државе и друштва дужни да самоуправној радничкој контроли дају одговарајуће податке и тражену помоћ.

Самоуправна радничка контрола, у ширем смислу друштвена самозаштита у оквиру организације удруженог рада, може имати следећи вид:

— Служба унутрашње контроле.

Ово је стручна служба за вршење стручних послова у контроли остваривања задатака, пословања, контроли квалитета производа и услуга, као и намене и коришћења средстава и финансијског пословања у организацијама удруженог рада. Ова служба врши послове за рачун самоуправне радничке контроле, и у том смислу она је у оквиру институције самоуправне радничке контроле.

— Служба обезбеђења

То је служба за физичко обезбеђење у случају непосредне ратне опасности, провале, елементарне непогоде, несреће и сл. Овде спада и служба противпожарне заштите. У надлежност овог вида самоуправне радничке контроле је и нормативна активност везана за обезбеђење органи-

зације удруженог рада, као нпр. утврђивање шта је то тајна за односну организацију удруженог рада, процедура пријема странаца, њихово кретање и повезивање унутар организације и друга питања.

б) Законом о основама друштвене самозаштите предвиђено је да извесне организације удруженог рада у погледу друштвене самозаштите имају посебне обавезе. То су организације удруженог рада које имају посебне обавезе и дужности у друштву; пре свега, организације у области образовања, науке и културе, као све оне које послују са иностранством. Закон о основама друштвене самозаштите, захтевајући посебне обавезе свих организација на плану самозаштите, жели да укаже и на потребу веће ангажованости органа самоуправљања.

2) Самозаштита у месним заједницама

У месним заједницама као самоуправним институцијама у којима се на самоуправним основама организује живот грађана и радних људи и у којима они аутономно и заједнички задовољавају највећи број својих интереса и потреба, које произлазе из њиховог заједничког живота, друштвена самозаштита има свој одређени значај.

Оваква једна заједница људи и самоуправан карактер те организације захтева и солидарно решавање њихових заједничких проблема и условљава потребу општедруштвене сигурности радних људи и грађана у месној заједници.

Значајно је да су месне заједнице поменутиим Законом учињене одговорним за утврђивање и уређење извесних мера и активности друштвене самозаштите. Посебно је наглашена улога месних заједница у организовању заштите уставом утврђеног система и припреме за одбрану.

3) Друштвена самозаштита у општини

Друштвена самозаштита, остварује се, пре свега, у организацијама удруженог рада и месној заједници, како је већ истакнуто. Али и републике, покрајине и општине су обухваћене системом друштвене самозаштите и имају у том систему одређена права и дужности. Закон о основама друштвене самозаштите је утврдио да су република и општина у систему самозаштите субјекти са посебним положајем у односу на остале субјекте и државне органе, чија је делатност везана за остваривање друштвене самозаштите.

Нова уставна решења дају општини све претпоставке да друштвена самозаштита постане трајна функција самоуправног организовања људи у области заштите и безбедности. Општина у овом процесу постаје најодговорнији друштвени фактор за стварно подруштвљавање највећег дела послова заштите и безбедности нашег друштва. Ово и одговара основној уставној концепцији о положају и карактеру наше општине у систему, у којој се и остварују сви основни самоуправни процеси и преображаји. Стога је општина постала и одговорни фактор за организовање, образовање и усмеравање друштвене самозаштите. Али осим органа општинске скупштине, Закон предвиђа да одређену улогу у овим процесима имају и друштвено-политичке организације.

Закон о основама друштвене самозаштите захтева образовање посебних тела за праћења оних питања која спадају у област друштвене самозаштите, као што су комисије, комитети, одбори, координациона тела и сл. Али Закон не даје никакво упутство о називу тих тела, што само показује сву ширину третирања проблема друштвене самозаштите и препуштање самоуправном одлучивању и договору да се оваква тела конституишу саобразно конкретним приликама и могућностима сваке средине. Закон ипак предвиђа да таква тела разматрају: неправилности у коришћењу друштвених средстава, извештаје о организованости ефикасности рада самоуправне радничке контроле у организацијама удруженог рада, затим извештаје о раду правосудних органа, органа унутрашњих послова, инспекцијских служби и др. као и сва друга питања везана за друштвену самозаштиту.

Закон, који је поменут, такође предвиђа да друштвеним договорима о друштвеној самозаштити у општини треба да се одреде и ближе разраде међусобни односи носилаца друштвене самозаштите што, такође, показује сву ширину третирања друштвене самозаштите као функције коју треба на себе да преузму пре свега радни људи и грађани и да их међусобним договорима реше,

4) Други друштвени органи у функцији друштвене самозаштите.

То су, пре свега, нови органи установљени Уставом као што је друштвени, правобранилац самоуправљања или као што су судови удруженог рада који могу бити у различитим облицима, а који се сви јављају као непосредни заштитници самоуправних права радних људи и грађана, основних организација удруженог рада и других самоуправних субјеката и као заштитници друштвене својине.

5) Државни органи

Ово су органи унутрашњих послова, а затим и правосудни органи, који се брину за доследну примену принципа законитости како на плану заштите друштвене својине тако и на плану заштите права грађана.

III.

Основни смисао функције друштвене самозаштите јесте у интегралном односу са осталим функцијама друштвено-политичког система чији су основни носиоци радни људи и грађани. Стога функционисање целокупног самоуправног система лежи, пре свега, на активности радних људи и грађана, а у погледу друштвене самозаштите на таквој активности која значи супротстављање свакој делатности која угрожава независност и интегритет социјалистичке заједнице или нарушава права и слободе грађана.

Као саставни део самоуправљања, схваћеног у ширем смислу, друштвена самозаштита треба да буде организована на што савременијим принципима. Међутим, погрешно би било да се функције друштвене самозаштите сведу на техничко-организационе форме које ће сузити могућност акције радних људи и грађана да врше ову уставну функцију.

Напротив, друштво као целина, организовано у својим заједницама, на основу Устава и закона и на основу самоуправних правила статута и договора, етичких норми и социјалистичке свести треба да решава спорне односе и противуречности, без присуства државне силе — на првом месту, путем институције самоуправљања конституисане за вршење овакве функције.

Могућност за развој друштвене самозаштите постоји тамо где су самоуправни друштвени односи најразвијенији, што је и логично јер је друштвена самозаштита саставни део самоуправних друштвених односа и они би без ње били непотпуни.

Најразвијенији степен самоуправних односа постигнут је у основним организацијама удруженог рада и другим самоуправним организацијама. Пракса је већ показала да се степен развоја самоуправних односа у овим организацијама непосредно одражава и на активност радних људи и грађана у вршењу функције друштвене самозаштите, сагласно развоју потреба и свести да једино сопственим средствима, користећи и стручне државне органе и друге друштвене органе, њихове и сопствене материјалне и друге могућности и способности, могу и треба да одбране и сачувају своја права и друштвене вредности које су основа њихове egzистенције.

У остваривању друштвене самозаштите присуство свесних и организованих, субјективних политичких снага, као што су СКЈ, ССРНЈ Савез синдиката, омладинске организације и др. јесте неопходно. Радничка класа, радни људи и грађани, и по Уставу, ове организације стварају и користе у сврху даљег развијања, али и одбране својих слобода и права. Стога се основни положај човека утврђен Уставом СФРЈ; уставима република и покрајина, учвршћује још више са развојем и функционисањем друштвене самозаштите.

Др Павле Ристић

S u m m a r y

Worker and citizen as the principals (principal factors) of the voluntary protection of society

The provisions of the Constitution — Part IV of General Provisions, page 9 — have clearly defined the position of man within the framework of the voluntary protection of society, their rights and duties. The self-governing voluntary protection of society has thus become the duty of associated labour and citizens alike; the Constitution has nominated the associated labourers — workers as the main principals of voluntary protection of society, acting through the forms of organisation most suitable to their social group.

The fact that this form of activity has been laid down in the Constitution as the right and duty of every worker and citizen alike, means that a further and deeper self-governing transformation of the state and its functions has taken place. This is an important aspect for the further development of the theory and practice of self-government.

The forms of voluntary protection of society are dependent on the requirement of any different social structure — organisation — in which it is realised, for example, voluntary protection of a basic organisation of associated labour and other self-governing organisations; self-governing workers inspection (or control) unit which could appear to be internal inspection or a security force; voluntary protection in the local community, town, city etc. . .

Voluntary protection of society is an integral part of the entirety of the socio-political system, the main principals of which are the working people — workers and citizens. Consequently, the functioning of the whole self-governing system rests on the activities of the working people and citizens, and with regard to voluntary protection of society, on such activities as the resistance to all threats endangering the independence and integrity of our socialist community or the rights and freedom of the working people.

Résumé

Le travailleur et le citoyen en tant que titulaires de l'auto-protection sociale

Par les principes constitutionnels (Chapitre IV des Principes fondamentaux, alinéa 9) le statut de l'homme est clairement défini dans la sphère de la fonction de l'auto-protection sociale dans notre système. L'auto-protection sociale autogestionnaire est ainsi devenue la fonction des producteurs et des citoyens associés, tout en tenant compte que la Constitution voit en tant que sujet-titulaire de la fonction de l'auto-protection, en premier lieu, le travailleur associé — à travers les formes qui au plus haut degré de l'opportunité correspondent au milieu donné.

Par la manifestation de l'auto-protection sociale en tant que fonction déterminée et institutionnalisée par la Constitution, qui devient les droits et le devoir du travailleur et du citoyen, est effectuée ensuite et plus profondément la transformation autogestionnaire de l'Etat et de ses fonctions. Ce moment est très important tant pour le développement ultérieur de la théorie — ainsi que de la pratique autogestionnaire.

Les formes de manifestation de l'auto-protection sociale sont très différentes et elles dépendent des besoins du milieu dans lequel cette fonction se réalise, par exemple l'autoprotection dans l'organisation de travail associé et dans les autres communautés autogestionnaires; le contrôle ouvrier autogestionnaire — qui peut se présenter sous l'aspect du service de contrôle interne ou du service de sécurité; l'auto-protection dans les communautés locales; l'auto-protection dans la commune et les autres aspects possibles.

Le sens fondamental de la fonction de l'auto-protection sociale est dans le rapport intégral avec les autres fonctions du système socio-politique dont les titulaires principaux sont les travailleurs et les citoyens. C'est pourquoi le fonctionnement du système autogestionnaire tout entier repose en premier lieu sur l'activité des travailleurs et des citoyens, et en ce qui concerne l'auto-protection sociale sur une telle activité qui signifie l'opposition à toute activité qui met en danger l'indépendance et l'intégrité de la communauté socialiste ou qui détruit les droits et les libertés des citoyens.